

Роль бізнесу в контексті розбудови концепції «Держави вдячності та відповідальності» та євроінтеграції України

У лютому 2022 року росія почала **повномасштабне**
вторгнення в Україну

24 лютого 2024р.

А війна, яка триває з 2014 року **стали серйозним викликом для економік України та світу.** Ресурси країни були направлені на державну оборону та пошук шляхів пом'якшення впливу війни на добробут громадян і бізнесу.

Аналіз настроїв та перспектив бізнесу в Україні

Показник Індексу настроїв малого бізнесу за 2023 рік має незначний приріст у порівнянні з 2022 р. і становить 2,5 бали із 5-ти. Оцінка поточного стану та майбутнього дещо зросли, проте оцінка економічної ситуації все ще низька. Фактори, що негативно впливають на оцінки бізнесу – низька купівельна спроможність, війна та окупація територій, падіння та нестабільність економіки, зростання цін на товари, ресурси та оренду, корупція, а також фіскальний тиск та високі податки. **Другий рік повномасштабної війни не скорив підприємців: більшість (79%) планують розширення бізнесу в 2024 р.** Здебільшого бізнес розраховує на власні кошти (40%) та меншою мірою гранти (20%), кредити (12%) та залучення інвестицій (9%).

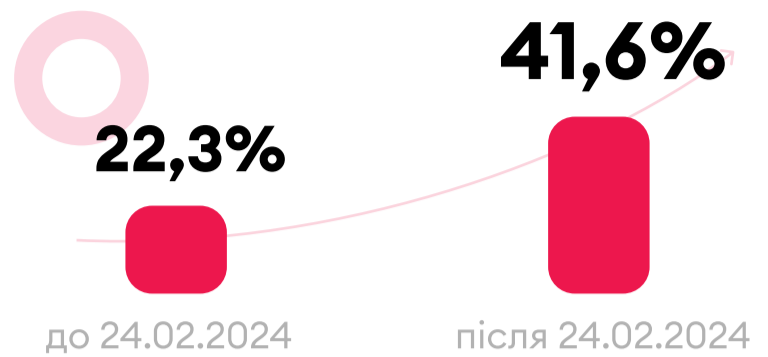
Серед важливих змін третина опитаних обрала «подолати корупцію».

Пріоритетом залишається зміцнення обороноздатності країни. **Щодо очікувань – прогнози в цілому більш позитивні ніж торік¹:**

Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) станом на травень 2024 року становить 43.7 (зі 100 можливих). Індекс зріс у порівнянні з попередньою хвилею дослідження (38,1), і формує новий локальний максимум (попередній максимум було зафіксовано у серпні 2023 року (38.2)), проте залишається в зоні негативних очікувань.

Початок повномасштабного вторгнення мав суттєвий негативний вплив на роботу бізнесу. Якщо до вторгнення п'ята частина бізнесу (22,3%) оцінювала свій фінансово економічний стан як задовільний чи поганий, то станом на травень 2024 року таких компаній 41,6%.

Компанії зі стриманим оптимізмом дивляться на перспективи зміни фінансово-економічного стану підприємства.

Бізнес займає активну громадську позицію та бере участь в ініціативах та програмах, спрямованих на допомогу Збройним силам України, вимушено переміщеним особам, працівникам та членам сімей співробітників. **Трохи менше половини компаній (45,8%) виділяють на потреби ЗСУ до 1% обороту бізнесу, 29,7% – від 1 до 3%.** Майже 8% компаній віддають більше 10% власного обороту. В середньому на підтримку військових бізнес витрачає 3% свого обороту.

ТОП-5 ключових проблем, які заважають компаніям відновлюватися та розвивати свою економічну діяльність.

- 01** 43,2% вказують на відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників;
- 02** 47% вказують на відсутність достатнього капіталу;
- 03** 51,6% вказують на відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів;
- 04** 55,8% вказують на непередбачувані дії держави, що здатні погіршити стан компанії;
- 05** 58,2% вказують на непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку.

Серед основних проблем у взаємодії з органами влади керівники та власники бізнесів відмічають блокування податкових накладних (33,7%), відмову від бронювання співробітників (31,5%), затримку з логістикою на кордоні (22,1%), несправедливе рішення під час участі у процедурі державних закупівель (17,3%).

Найбільшу негативну динаміку має фактор **бронювання ключових спеціалістів.**

В листопаді 2023 року на проблему з бронюванням вказували 14,6%, в січні 2024 – 19,8%, у березні 2024 – 25,4%.

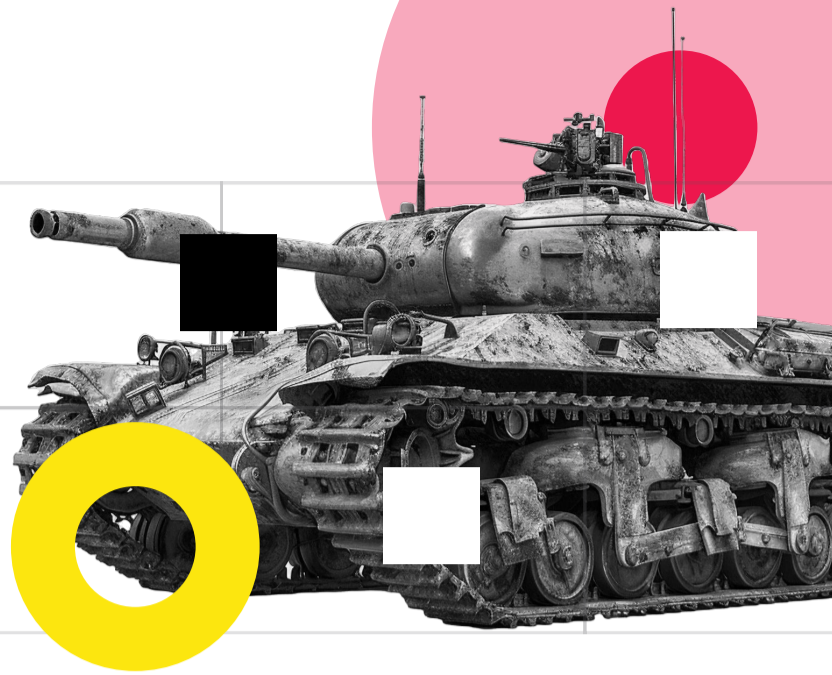

Суттєво покращилася ситуація із затримками на кордоні (для порівняння, проблему затримки на кордоні в березні 2024 року вказували 33,7% компаній).²

З точки зору наявних фінансових ресурсів та перспектив їх залучення бізнеси в Україні суттєво різняться. **Найбільш простим варіантом отримання додаткових фінансових ресурсів є використання банківських кредитів.** Частина компаній має можливості для залучення інвестицій, в тому числі іноземних. Нарешті, в сучасних умовах компанії можуть розраховувати на грантову підтримку з боку держави або різноманітних організацій. Майже дві третини компаній (64,7%) не мають незакритих кредитних угод. Лише 35,3% підприємств беруть участь у договорах кредитування. З числа цих компаній практично половина (47,7%) мають кредити на суму до 30 тисяч доларів, а 37,5% компаній – від 30 до 100 тисяч доларів. Більші кредити мають лише близько 15% компаній, що, звичайно, знижує інвестиційні можливості фірм.³

Таким чином, незважаючи на високий рівень негативних очікувань і значні виклики, що включають нестабільність економічної ситуації, підвищення цін, корупцію та високий фіскальний тиск, **підприємці проявляють стійкість і готовність до розвитку.** Чимало компаній висловлюють намір розширити свою діяльність в найближчому майбутньому, використовуючи власні кошти та шукаючи можливості для залучення інвестицій та грантової підтримки. Однак важливим аспектом успіху залишається необхідність подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод, що заважають відновленню та стабільному функціонуванню українського бізнесу.

Виклики та стратегії бізнесу в Україні під час війни

 81% компаній-членів Американської торговельної палати в Україні (Палата) зазначили, що мобілізація впливає на результати діяльності їх компаній.

Ключовими викликами для компаній щодо ведення бізнесу в 2024 році є бронювання військовозобов'язаних працівників (80%), безпека та захист співробітників (75%), здоров'я та психічний стан співробітників (50%), перебої в електропостачанні (50%), ракетні атаки Росії на критичну інфраструктуру та бізнес-активи (45%). Топ-3 кроки, які має зробити Уряд України, щоб суттєво допомогти бізнесу в 2024 році: забезпечити чітку та прозору процедуру бронювання (80%), імплементувати реальну та ефективну судову реформу (70%), забезпечити передбачуваність та стабільність податкового законодавства (62%). Серед ключових заходів, які були вжиті компаніями для пом'якшення впливу війни на їх бізнес-процеси – розширення можливості віддаленої роботи (87%), розробка плану дій на випадок надзвичайних ситуацій (83%), впровадження посиленних заходів з кібербезпеки (48%), диверсифікація ланцюгів постачання (43%), проведення релокації бізнес-процесів або офісів (34%).

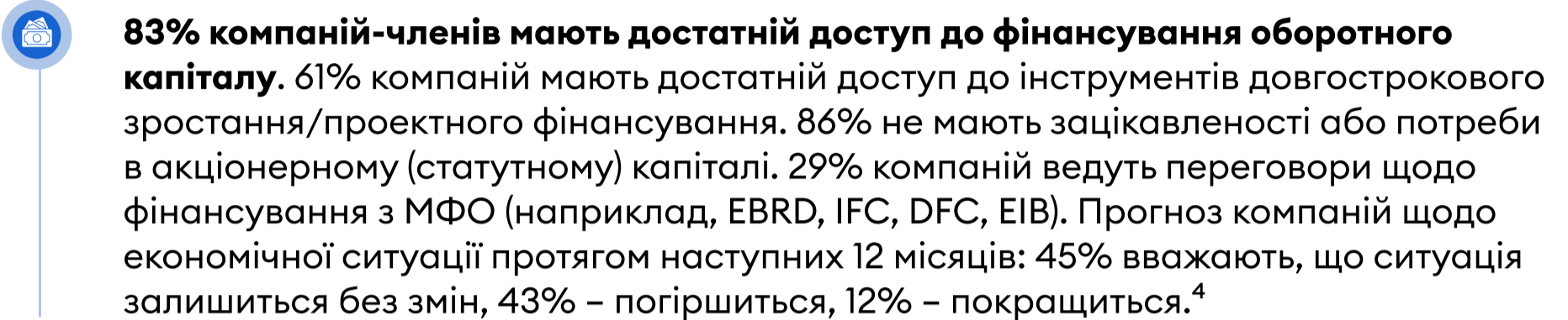
 77% компаній не проводили релокацію будь-яких своїх об'єктів або бізнес-процесів через близькість до зон бойових дій або з міркувань безпеки, тоді як 23% перемістили адміністративні офіси (48%), склади та сховища (40%), центри досліджень та розробок (32%), виробничі заводи/фабрики (12%).

 73% компаній не розглядали можливість виходу на нові ринки як стратегічну відповідь на виклики, пов'язані з війною, тоді як 27% розглядали такі ринки, як Європа (87%), США (30%), Азія (30%), Африка (13%), Австралія (7%).

 76% компаній-членів Американської торговельної палати в Україні вбачають гостру проблему в роботі судової системи. З них 65% вважають, що судова система є цілком неефективна і потребує значних покращень, а 35% – що судова система загалом ефективна, але вимагає певних змін. Лише 24% компаній вважають, що судова система є ефективною і не потребує змін. Найрозповсюдженіші перешкоди в судовій системі: тривалий розгляд справ (83%), недосконалість законодавчого регулювання процедури судового розгляду справ (76%), високий рівень корупції в судовій гілці влади (72%), недоукомплектованість судів суддями (36%), нестача адміністративного персоналу в судах (20%).

56% компаній не мають достатнього доступу до страхування воєнних ризиків, тоді як 44% мають.

83% компаній-членів мають достатній доступ до фінансування оборотного капіталу. 61% компаній мають достатній доступ до інструментів довгострокового зростання/проектного фінансування. 86% не мають зацікавленості або потреби в акціонерному (статутному) капіталі. 29% компаній ведуть переговори щодо фінансування з МФО (наприклад, EBRD, IFC, DFC, EIB). Прогноз компаній щодо економічної ситуації протягом наступних 12 місяців: 45% вважають, що ситуація залишиться без змін, 43% – погіршиться, 12% – покращиться.⁴

Таким чином, компанії стикаються зі складними викликами, такими як бронювання військовозобов'язаних працівників, забезпечення безпеки та захисту персоналу, а також недостатність електропостачання та ракетні атаки на інфраструктуру. Уряд України визначено компаніями як ключового партнера у розв'язанні цих проблем, зокрема у поліпшенні судової системи, забезпеченні стабільності податкового законодавства та іншій реформі. Компанії активно впроваджують заходи для пом'якшення впливу конфлікту, такі як розширення віддаленої роботи та зміни в ланцюгах постачання, проте прогнози щодо економічної ситуації залишаються під великим питанням через нестабільність національного та міжнародного контекстів.

Економічний огляд малого та середнього бізнесу в Україні: виклики, адаптація та перспективи відновлення

Незважаючи на безпрецедентні втрати та виклики через війну, Україні вдалося зберегти відносну макроекономічну та цінову стабільність і подолати значні труднощі у виробництві та негативні наслідки відтоку та переміщення робочої сили. Згідно з попередніми даними Міністерства економіки України, **загальне зростання ВВП у 2023 році оцінюється приблизно у 5 %, що є суттєвим покращенням, порівняно зі зниженням на 28,8 % у 2022 році.** Кілька факторів, таких як покращення в енергетичному секторі та зовнішня фінансова допомога від міжнародних партнерів, сприяють відновленню ВВП.

Дві третини українських малих і середніх підприємств були змушені повністю або частково припинити діяльність під час повномасштабного вторгнення.

Водночас 36,5 % підприємств зуміли продовжити роботу без перерви, а 6 % були змушені зупинитися на рік і більше.

36,5 %
продовжили працювати

6%
зупинились

Наразі підприємства мають значні невикористані потужності, які планується поступово почати використовувати у 2024 році. Незважаючи на війну, що триває бізнес-спільнота адаптувалася до ситуації, забезпечивши фінансову стабільність.

Масового переміщення бізнесу з регіонів, які постраждали від бойових дій, в інші регіони України не було. **Підприємці вважають безпеку основним фактором переїзду;** тому вони очікують швидкого повернення на деокуповані території після закінчення війни.

Витіснення кваліфікованих спеціалістів викликало необхідність значної реструктуризації підприємств. Згідно з результатами опитування, дві третини українських малих і середніх підприємств повністю або частково припинили діяльність під час повномасштабного вторгнення. Лише 36,5 % підприємств змогли продовжити роботу без перерв, тоді як 6 % були змушені припинити діяльність на рік або довше. Такі сектори, як виробництво, будівництво, громадське харчування, готелі та туризм, зазнали основного тягаря несприятливих наслідків війни, тоді як сільське господарство, сфера телекомунікації та сектори маркетингу, консалтингу та дизайну продемонстрували стійкість. Третина компаній мали перерву у роботі через війну, яка тривала більше трьох місяців. Більше половини компаній повідомили про фінансові **втрати до 100 тис. доларів США через війну.**

Більшість компаній націлені насамперед **на внутрішній ринок, з обмеженою присутністю на зовнішніх ринках**. Зокрема, значну участь у зовнішньоекономічній діяльності виявляють підприємства будівельної та торгівельної сфер.

\$100K

збитки компаній

*Більшість компаній зазнали збитків на суму до 100 тис. доларів США, хоча вплив значно відрізнявся в різних секторах. **Найменше від війни постраждали агропромисловий і телекомунікаційний сектори**, тоді як будівельний сектор зазнав найбільшого впливу. Значних фінансових втрат зазнала переробна промисловість, а найменших – сфера послуг.*

Існують значні регіональні відмінності: підприємства, розташовані у східному та південному регіонах України, зазнають приблизно в 1,5 рази більших збитків, ніж у західній частині країни. Найбільший потенціал для відновлення у 2024 році має бізнес у східних областях України.

Близько третини компаній повідомляють про наявність податкових боргів. **Основний тягар повномасштабного вторгнення припадає на східні та південні регіони.** Після агресії 18,2 % компаній на сході були змушені припинити свою діяльність на більш ніж 12 місяців, тоді як у південних регіонах 12,7 % компаній припинили діяльність на 12 місяців і більше.

Зовнішньоекономічною діяльністю займається більшість підприємств західних і північних регіонів, причому 51,6 % підприємств західного та 37,9 % північного регіонів беруть участь в імпорті чи експорті товарів. Натомість східний регіон має найменшу частку компаній, які займаються експортно-імпортною діяльністю – 33,8 %. Найменше втрат від повномасштабного вторгнення зазнали підприємства західного та північного регіонів, 10,9 % західного регіону та 9,2 % північного регіону заявили, що не зазнали втрат через агресію.

Компанії, розташовані на сході та півночі України, виявили найбільшу потребу в додатковому фінансуванні протягом наступних трьох років.

10 % зі східного регіону оцінюють потребу вище трьох мільйонів доларів США, тоді як у північному регіоні цей показник становить 9,8 %.

Компанії в західному та північному регіонах мають найвищі очікування щодо зростання обороту своїх компаній між 2023 і 2024 роками. Так, 32,2 % компаній у північному регіоні очікують зростання на 30 % або вище, 28,2 % компаній у західному регіоні очікують таке зростання.

Найбільше зростання кількості працівників очікується на заході України.

Приблизно половина (56,1 %) компаній на заході країни очікують збільшення штату, причому 30,3 % прогнозують незначне збільшення на 10 %, 20,2 % очікують помірного збільшення на 20-40 % і 5,6 % планують значне збільшення на понад 50 %.

Компанії на сході України також виявляють певний оптимізм: приблизно 84 % компаній заявили, що принаймні збережуть нинішній рівень працівників.

Представники компаній із західного та східного регіонів мають найоптимістичніші прогнози щодо фінансово-економічного стану своїх компаній у 2024 році. Аналогічно, компанії з північної частини країни також мають позитивні очікування. На заході 43,8 % компаній очікують покращення свого фінансово-економічного становища. На сході цей відсоток дещо нижчий – 42,2 %. Крім того, 37,2 % компаній на півночі також очікують покращення своїх фінансових та економічних умов.

У 2022 році компанії, розташовані в прифронтових регіонах Запорізької, Херсонської та Донецької областей, зазнали значного падіння чистого прибутку. Водночас Чернігівська область, яка з лютого по квітень 2022 року перебувала під окупацією російських військ, продемонструвала удвічі більше доходів. Підприємства Луганської області також показали зростання доходів за рахунок продажу складських запасів.

Майже всі регіони повідомили про зменшення кількості компаній і пов'язану з цим втрату прибутку. **Найбільше збитків зазнали Миколаївська, Донецька, Дніпропетровська, Херсонська та Харківська області.**

Підприємства, очолювані жінками, у середньому мають такий же рівень стійкості, як і ті, які очолювали чоловіки. Проте 9,5 % жінок-керівників закрили свій бізнес у порівнянні з лише 5,2 % чоловіків-керівників.⁵

Таким чином, підприємства різних секторів проявили різну стійкість: сільське господарство та сфера телекомунікацій виявили найбільшу стійкість, тоді як виробництво та будівництво підпадали під основний удар. Регіональні відмінності також були помітні, з східними та південними регіонами, які зазнали більших втрат. Загалом, бізнес-спільнота продемонструвала адаптивність і володіє потенціалом для поступового відновлення у 2024 році.

Економічне бронювання: законодавчі ініціативи та їх вплив на бізнес і військову службу в Україні

Економічне бронювання повинно забезпечити баланс між потребами війська та бізнесу. Дискусія про необхідність запровадження так званого економічного бронювання точиться давно. З одного боку стоїть нагальна потреба комплектування війська, з іншого – брак працівників зокрема на підприємствах критичної інфраструктури.

У Верховній Раді зареєстровані три законопроєкти, які передбачають економічне бронювання.

- 01** Передбачає можливість бронювання співробітника в разі **сплати за нього військового збору в розмірі 20 тис. грн на місяць.** Це має бути додаткова виплата вже до тих 1,5%, які сплачуються із зарплати. У межах такого бронювання плануються обмеження для підприємств, які претендуватимуть на можливість бронювання працівників. У них не повинно бути жодної заборгованості зі сплати податків і зборів, зокрема військового. Окрім цього, можна буде забронювати тільки 50% усіх військовозобов'язаних. **Можливість бронювання передбачена й для ФОПів** за умови реєстрації понад шість місяців і щомісячного прибутку від 61 тис. грн.
- 02** Інша модель, яку презентував заступник голови Офісу президента Ростислав Шурма, дає можливість уникнути мобілізації військовозобов'язаних, **зарплата яких перевищує 35 тис. грн на місяць.** Цю ідею підтримує уряд.
- 03** **Третя модель – змішана.** Такий підхід передбачатиме можливість забронювати найманих працівників, зарплати яких перевищують 35 тис. грн, і ФОПів, які щомісяця платитимуть військовий збір у розмірі 20 тис. грн.

Економічне бронювання може додатково принести державі від 200 млрд грн на рік. Крім того, питання економічного бронювання вноситься на тлі підвищення податків. Планується, що військовий збір зросте до 5%, його зобов'яжуть платити ФОПів, а також підвищать ПДВ до 22-23%.

Наталуха Дмитро Андрійович

український політичний та громадський діяч,
народний депутат України IX скликання

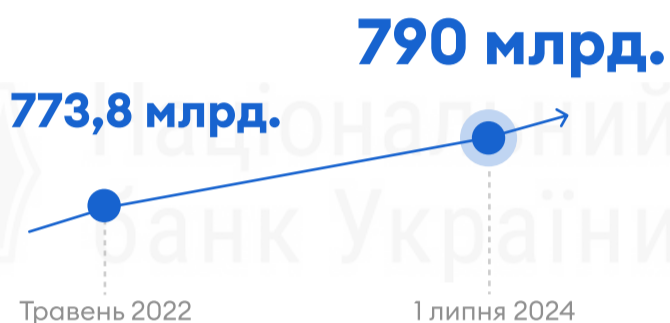
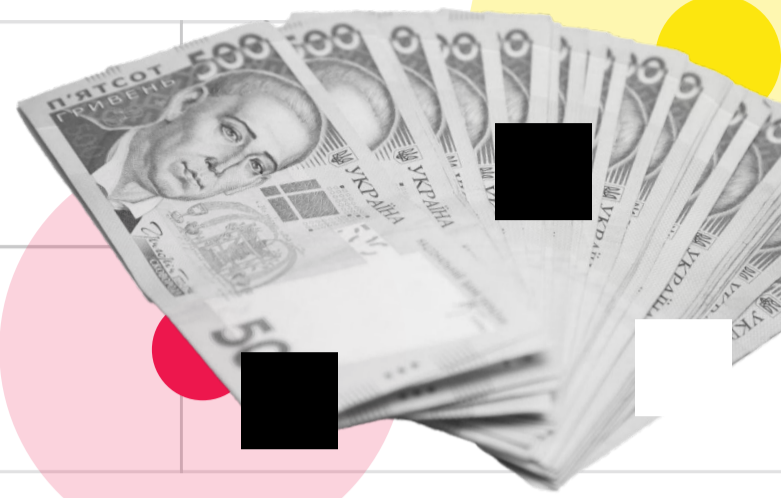
За даними **Дмитра Наталухи**, реалізація законопроекту про **економічне бронювання дозволить бізнесу забронювати 1,45 млн осіб**. Розрахунок такий, що станом на 1 лютого в Україні було 11,14 млн чоловіків у віці 25-60 років. З них забронювали в межах класичної броні 735 тис. осіб. Близько 4 млн чоловіків бронюванню не підлягають, бо служать, мають інвалідність, перебувають за кордоном або на тимчасово окупованих територіях.⁶

На поточний момент бракує 26% трудового ресурсу для бізнесу. Хаотична мобілізація вимиває ресурс передусім з білого бізнесу. Але саме з оборотного фонду цього бізнесу за рахунок податків фінансується оборонно-промисловий комплекс країни. Плюс донати від бізнесу безпосередньо військовим, розмір яких за підрахунками Advanter Group сягає 200 млрд грн. Потреби військових – ключові. В армії не вистачає людей. Проте суспільство не розуміє, чи ефективно використовується 1,2 млн силовиків, наявних у країні. Якщо не проводити розумних економічних реформ, то єдине, що залишається, це піднімати податки. Але такий крок стратегічно дасть втрату надходжень, на відміну від митної та податкової реформ.⁷

Таким чином, принципове питання ефективного використання людських ресурсів у контексті військових потреб залишається в центрі уваги, вимагаючи розумного підходу до реформ і стратегічного планування для забезпечення національної безпеки та економічного зростання країни.

Стан кредитного ринку в Україні: відновлення та перспективи

За даними Національного банку, на 1 липня 2024 року гривневий кредитний портфель резидентам (бізнесу і населенню) сягнув 790 млрд. грн., перевершивши попередній максимальний показник кредитування, досягнутий у травні 2022 року (773,8 млрд. грн.).

Загальні обсяги кредитування у національній валюті відновлюються з середини минулого року, суттєво прискорившись у 2-му кварталі поточного року. З **початку 2024 року гривневі кредити зросли на 8,8% (+63,6 млрд. грн.)**, в т.ч. бізнесу – на 6,9%, населенню – на 13,2%.

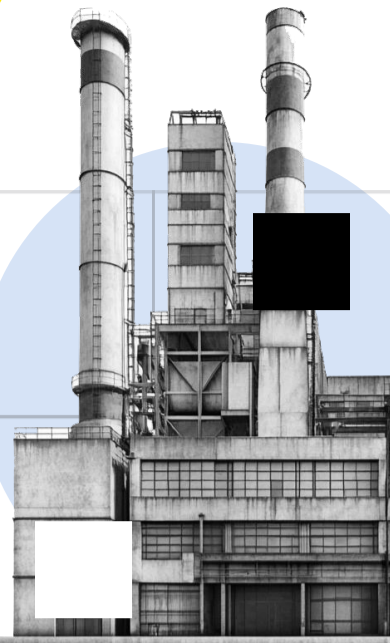
Значну підтримку відновленню кредитування продовжують надавати державні програми (5-7-9, єОселя). **Утім активно зростають обсяги корпоративного та роздрібного кредитування поза їх межами.** При цьому програма 5-7-9 зараз активно переформовується у рамках меморандуму з МВФ, аби мати більший фокус на підтримці МСБ та інвестиційних цілей, і в силу бюджетних обмежень її ефект буде скорочуватись.

Позитивно також вплинуло **зменшення процентних ставок в економіці.** Ставка за гривневими кредитами (без оведрафту) скоротилась з 19,3% до 15,2% у першій половині 2024 року.

Банківській системі знадобилось **більш ніж 2 роки, аби подолати втрати у кредитному портфелі, обумовлені повномасштабною війною.** Водночас, війна, породжувана нею невизначеність, ризики, пошкодження активів, значна частка і обсяг непрацюючих кредитів (NPL), негативно впливають на фінансовий стан позичальників і стимули до кредитування. Частина з цих викликів отримає більшу увагу із запуском Національної установи розвитку, яка матиме спеціальний мандат на фінансування відновлення України, а також із більш активним врегулюванням проблеми воєнних NPL.⁸

Таким чином, стан сучасного кредитування в Україні свідчить про значне відновлення після втрат, зазначених у період війни. Зростання кредитного портфеля свідчить про позитивні тенденції в економіці. Однак існуючі виклики вимагатимуть подальшої уваги й ефективного врегулювання від державних інституцій. Це не лише стимулюватиме розвиток бізнесу, а й сприятиме стабілізації фінансового стану в країні у контексті складних економічних умов.

Економічна політика України в умовах війни: підтримка підприємств та заходи для відновлення бізнес-активності

На тлі конфлікту між РФ та Україною спостерігався помітний спад ділової активності. Кілька факторів сприяли цій тенденції, зокрема знищення виробничих потужностей, переміщення бізнесу, матеріально-технічні обмеження, фінансові труднощі, обмежений доступ до ресурсів і зниження попиту. Майже третина підприємств або припинили, або скоротили свою діяльність, що призвело до прямих збитків у розмірі 87 млрд. доларів США.

Відновленню підприємницької діяльності сприяла запроваджена урядом економічна політика воєнного часу, **основними елементами якої були:**

- 01** Реалізація кількох важливих рішень **щодо дерегуляції**. Для відкриття та переміщення бізнесу потрібні швидкі та стабільні гарантії підключення до наявної інфраструктури, спрощений підхід до моніторингу та нагляду з боку держави.
- 02** Нова податкова політика, **спрямована на зменшення фіскального навантаження на підприємства**. Для суб'єктів господарювання на території індустріальних парків запроваджено фіскальні пільги, які сприяють залученню іноземних інвестицій та створюють перспективи для українських виробників щодо переміщення підприємств на територію індустріальних парків, відновлення роботи та створення робочих місць в умовах воєнного часу.
- 03** **Програми безвідсоткового кредитування** для всіх сфер бізнесу. На початку повномасштабного вторгнення в Україну рішенням уряду були зняті всі обмеження для позичальників за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» з одночасним збільшенням максимальної суми кредиту на одного позичальника до 60 млн грн (1,5 млн дол. США), а процентна ставка за кредитами встановлена на рівні 0 % річних.

Для того щоб розширити можливості підприємців для отримання державної підтримки, **уряд вніс зміни до нормативно-правових актів, які регулюють надання фінансової державної підтримки в межах понад 130 млрд грн кредитів** (34 млн доларів США), профінансованих за програмою «5-7-9%» у 2023 році. Зокрема, знято обмеження щодо отримання державної підтримки для окремих категорій підприємств, які постраждали внаслідок бойових дій. Крім того, ці зміни мають на меті зосередити цю програму виключно на ММСП (мікро-, малі та середні підприємства).

У 2023 році програма «Доступні кредити 5-7-9%» профінансувала понад 130 млрд грн (34 млн дол. США) кредитів, а прямі бюджетні витрати перевищили 16 млрд грн (близько 400 млн дол. США). У 2024 році витрати Програми заплановано на рівні 18 млрд грн.

04

Стимулювання зайнятості. Для стимулювання працевлаштування переселенців роботодавці отримали компенсацію витрат на оплату праці у 2023 році у розмірі 6700 грн (183 дол. США) (порівняно з 6500 грн у 2022 році) за кожного працевлаштованого переселенця. Для цих осіб єдиний соціальний внесок (ЄСВ) сплачується протягом двох місяців. У 2023 році подано 8134 заяви про виплату компенсації 14703 працевлаштованим внутрішньо переміщеним особам та прийнято 7544 позитивних рішення про надання компенсації 14374 внутрішньо переміщеним особам.

Існує також програма, яка заохочує **наймати людей з обмеженими можливостями**. Держава відшкодовує витрати на забезпечення розумного пристосування на робочому місці для осіб з інвалідністю в сумі від 67 тис. грн до 100,5 тис. грн за одне робоче місце.

05

Програма є-Робота. Для сприяння підприємницькій діяльності та створенню робочих місць уряд запуснув грантові програми під назвою є-Робота. Вони надають грантову допомогу або співфінансування підприємцям, які починають або розширюють свій бізнес.

З 1 липня 2022 року успішно реалізовано такі програми:

- **Програма мікрокредитування власного бізнесу** надає мікрогранти особам, які починають або розширюють свій бізнес. За підсумками програми у 2022 році затверджено мікрогранти на 776,6 млн грн для 3321 суб'єктів підприємницької діяльності, що сприяло створенню 8313 робочих місць. Також 29 грудня 2023 року 9554 українця визначили переможцями, які отримують **мікрогранти від держави на загальну суму 2 млрд 268 млн грн**. Очікується, що ці бізнес-проєкти створять понад 20 тис. нових робочих місць.

- У квітні 2023 року були запущені **грантові програми для підтримки ветеранів** у започаткуванні чи розвитку власного бізнесу. 9,554 українців визначили переможцями, які отримають мікрогранти від держави на загальну суму 2 268 млн грн. До 31 грудня 2023 року уряд виділив **100 млн грн 241 грантоотримувачу** на створення або розвиток ветеранського бізнесу.
- Програма грантів також доступна для **створення або розвитку переробних підприємств**. У 2022 році затверджено дотації на суму 1 млрд 428,7 млн грн для 269 підприємців, що сприяло створенню 5020 робочих місць. Станом на 29 грудня 2023 року прийнято позитивні рішення про призначення субсидії 381 отримувачу на суму 1 млрд 953,6 млн грн. Також в межах програми є-Робота діє грантова програма для **створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства**, а також грантова програма для започаткування або розвитку тепличного господарства. Загалом у 2023 році через є-Робота було видано **12 тис. грантів на загальну суму 5 млрд грн**.

06

Державна підтримка виробництва.

Міністерство економіки України запустило декілька програм **стимулювання виробництва на вітчизняних підприємствах:**

- **Фінансова підтримка** держави для модернізації виробництва. Завдяки цій програмі фірми можуть подати заявку на гранти на переробку. Максимальний розмір гранту становить 8 млн грн для фінансування до 500 цільових компаній.
- **Стимулювання попиту на українську продукцію.** У разі купівлі сільгосптехніки українського виробництва українські аграрії отримують компенсацію у розмірі 25 % вартості цієї техніки.
- **Пріоритетність українського виробника під час державних закупівель механічного обладнання.** У всіх державних закупівлях механічного обладнання рівень підтримки національного виробника має перевищити 20 % у 2024 році. Замовлення українських товарів полегшує роботу десятків інших українських підприємств, забезпечуючи робочі місця. Якщо відбувається придбання українських товарів, то до 40 % їх вартості повертається до бюджету у вигляді податків.
- **Експортно-кредитне агентство (ЕКА).** Ця програма стимулює нетоварний експорт і страхування судноплавства, у такий спосіб збільшуючи експортний потенціал країни та створюючи більше робочих місць у вітчизняних компаніях. Банки приймають договір страхування ЕКА як заставу у разі видачі кредитів для виконання експортних контрактів; це дає можливість застрахувати ризик неотримання платежів за зовнішньоекономічним договором. ЕКА здійснює страховий захист експорту товарів, робіт і послуг українського походження. У 2023 році ця програма підтримала експорт на 7,5 млрд грн.⁹

Таким чином, на фоні війни з росією Україна стикається зі значними викликами для своєї економіки, зокрема знищенням виробничих потужностей та фінансовими труднощами. Деретуляція, нова податкова політика та програми безвідсоткового кредитування сприяли відновленню роботи підприємств, залученню інвестицій та створенню нових робочих місць. Важливість цих заходів полягає в їхній спроможності підтримувати економічну стійкість країни в умовах глобальних викликів та невизначеності.

Пріоритети реформ Уряду: деретуляція та сприятливі умови для ведення бізнесу

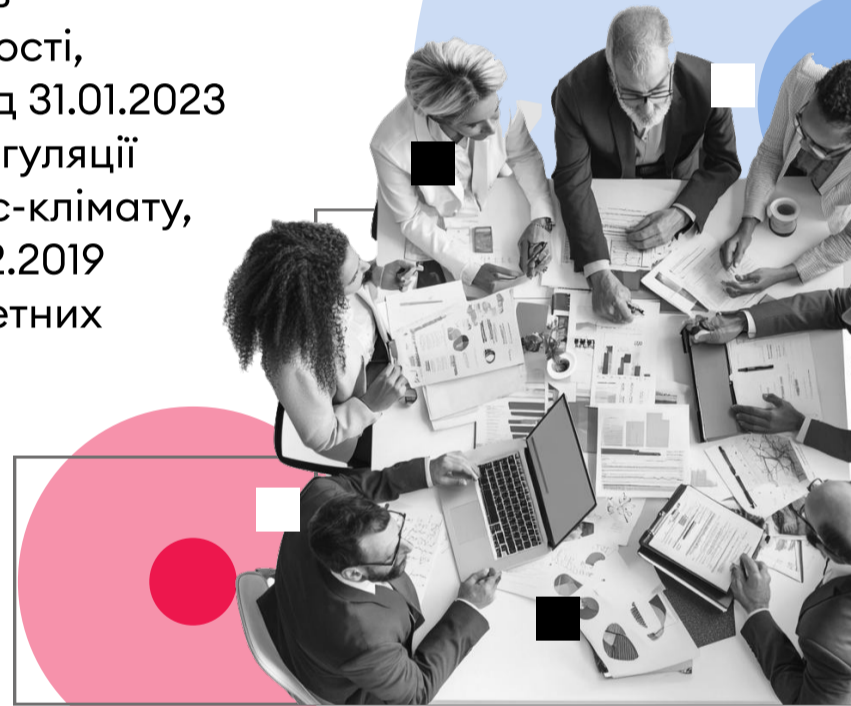
Однією із пріоритетних реформ Уряду є створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Для втілення цієї мети поряд з реалізацією регуляторної політики зусилля Уряду спрямовані на вдосконалення регуляторного середовища. Деретуляція передбачає скасування надмірних регуляторних обмежень та спрощення неефективних дозвільних процедур, процедур ліцензування та надання публічних, у тому числі адміністративних послуг, спрощення процедур надання звітності, здійснення моніторингу та інших обмежень для бізнесу.

Надзвичайно важливою для забезпечення успіху деретулювання є взаємодія владних структур та бізнес-спільноти, провідних громадських об'єднань, національних та міжнародних організацій, науковців:

- 01 За ініціативою Мінекономіки Урядом розпочато **масштабний перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності** (ліцензій, дозволів, результатів надання публічних послуг, у тому числі адміністративних послуг) в усіх сферах суспільних відносин. З метою здійснення прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності та координації дій центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідних сферах господарської діяльності, щодо застосування інструментів державного регулювання, Урядом утворено Міжвідомчу робочу групу з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності (постанова Кабінету Міністрів України від 13.01.2023 № 44). Результатом роботи Міжвідомчої робочої групи

з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності є реалізація Урядом та центральними органами виконавчої влади рекомендацій щодо удосконалення, реінжинірингу, цифровізації або скасування неефективних та необґрунтованих інструментів державного регулювання господарської діяльності. **Загалом розглянуто 1323 інструментів державного регулювання господарської діяльності**, з них рекомендовано: скасувати 465 інструментів; оптимізувати (діджиталізувати) 584 інструментів; залишити 268 інструментів; додатково опрацювати 15 інструментів. На виконання рекомендацій Міжвідомчої робочої групи з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності прийнято 35 нормативно-правовий акт та скасовано 106 інструментів державного регулювання господарської діяльності.

- 02** В рамках політики Уряду щодо **усунення регуляторних, адміністративних бар'єрів**, які перешкоджають ефективному веденню підприємницької діяльності, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.01.2023 № 89-р актуалізовано План заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, затверджений розпорядженням Уряду від 04.12.2019 № 1413-р. План заходів включає перелік конкретних завдань та механізмів їх реалізації, спрямованих на спрощення умов провадження підприємницької діяльності в аграрній галузі, у сфері торгівлі, виробництва та реалізації товарів і послуг, будівельній галузі, в сферах транспорту, інформаційних і електронних технологій, екології та охорони навколишнього природного середовища, удосконалення процедур у медичній галузі та соціальній сфері.

- 03** З метою забезпечення підтримки розвитку і ведення бізнесу в умовах воєнного часу за ініціативи Мінекономіки Урядом **переведено на декларативний принцип провадження більшості видів господарської діяльності** (постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану»).
- 04** Мінекономіки спільно з **Офісом ефективного регулювання (BRDO) розробило бізнес-кейси для бажаючих відкрити власний бізнес**. Бізнес-кейси – це покрокові інструкції, що розповідають, які дозвільні документи будуть потрібні для відкриття того чи іншого бізнесу. За допомогою цього електронного інструменту, відповідаючи на декілька уточнюючих питань, у результаті можна отримати свій власний check-list завдань, а саме: які документи потрібно зібрати, скільки часу займе кожна процедура, куди звертатися та інше.

- 05** Мінекономіки та Офіс ефективного регулювання (BRDO) розробили «онлайн АРВ» – унікальний інструмент, що дозволяє державним службовцям та бізнесу проводити аналіз регуляторного впливу нормативно-правових актів не лише якісно та ефективно, а й значно скорочує часові витрати на його проведення. Крім того, на платформі ефективного регулювання розміщені допоміжні інструменти: онлайн-калькулятори, М-Тест, методичні матеріали, каталоги з питань державного адміністрування, статистичні дані.
- 06** Мінекономіки здійснюється **цифровізація дозвільних документів**.¹⁰

Таким чином, **Україна активно впроваджує дерегуляційні ініціативи як ключовий елемент політики сприяння підприємству**. Зусилля уряду спрямовані на скасування надмірних регуляторних обмежень та спрощення дозвільних процедур, що створює сприятливе регуляторне середовище для бізнесу. Ініціативи, такі як перегляд і оптимізація інструментів державного регулювання, впровадження електронних інструментів для підтримки підприємців, а також цифровізація дозвільних процедур, відображають стратегічне бачення розвитку економіки країни. Ці кроки сприяють не лише зниженню адміністративних бар'єрів, а й залученню інвестицій та стимулюванню інноваційного підприємництва в Україні, забезпечуючи умови для сталого економічного зростання в умовах євроінтеграції.

Отже, в умовах війни та економічних викликів **бізнес в Україні демонструє вражаючу стійкість і адаптивність**. Незважаючи на значні перешкоди, такі як мобілізація працівників, безпекові ризики та фінансові труднощі, підприємці активно шукають нові можливості та стратегії для продовження діяльності. Державна підтримка через програми кредитування та дерегуляції, а також ініціативи зі стимулювання зайнятості, відіграють важливу роль у зміцненні сектора. Важливими заходами для розвитку бізнесу є розширення можливостей віддаленої роботи, диверсифікація ланцюгів постачання та впровадження посиленних заходів кібербезпеки. Успіх у подоланні цих викликів значною мірою залежить від подальших реформ у судовій системі та стабільності податкового законодавства, що створить більш передбачуване та сприятливе середовище для бізнесу в країні.

Співпраця держави та бізнесу в розбудові концепції «Держави вдячності та відповідальності» та євроінтеграції України

У сучасних умовах розвиток держави потребує активної участі всіх секторів суспільства, включаючи бізнес. Концепція «Держави вдячності та відповідальності» та євроінтеграція України передбачає створення середовища, в якому бізнес і держава відіграють ключову роль у забезпеченні соціальної стабільності та економічного зростання, беручи на себе частину відповідальності за добробут громадян і розвиток країни.

Основні аспекти ролі бізнесу у забезпеченні **соціальної стабільності та економічного зростання:**

01 Економічний розвиток та інновації:

- **Інвестиції та створення робочих місць.** Бізнес є основним джерелом інвестицій в економіку країни. Підприємства створюють робочі місця, сприяючи зниженню рівня безробіття та підвищенню рівня життя громадян. Інвестиції в нові технології та інновації сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку.
- **Податкові надходження.** Бізнес забезпечує значну частину податкових надходжень до державного бюджету, які використовуються для фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я та інших суспільно важливих сфер.

02 Соціальна відповідальність:

- **Соціальні програми.** Компанії все частіше впроваджують соціальні програми, спрямовані на підтримку громад, в яких вони працюють. Це може включати фінансування шкіл, лікарень, спортивних та культурних заходів, що сприяє покращенню якості життя населення.
- **Екологічна відповідальність.** Бізнес відіграє важливу роль у збереженні навколишнього середовища. Впровадження екологічно чистих технологій, зменшення викидів шкідливих речовин та раціональне використання ресурсів є невід'ємною частиною стратегії сталого розвитку багатьох компаній.

03 Партнерство з державою:

- **Спільні проєкти та ініціативи.** Ефективне партнерство між бізнесом та державою дозволяє реалізовувати великі інфраструктурні проєкти, розвивати нові галузі економіки та покращувати інвестиційний клімат. Державні програми підтримки малого та середнього бізнесу, спрощення регуляторних процедур та зниження податкового навантаження сприяють зростанню підприємництва.
- **Фінансування державних програм.** Бізнес відіграє важливу роль у фінансуванні державних програм, особливо в умовах обмеженого бюджету. Це може включати участь у державно-приватних партнерствах, благодійних внесках та інших формах підтримки суспільно значущих ініціатив.

04 Відповідальність перед працівниками:

- **Справедливі умови праці.** Бізнес забезпечує справедливі умови праці, достойну оплату, безпечні робочі місця та можливості для професійного зростання. Це сприяє підвищенню мотивації та продуктивності працівників, а також створює позитивний імідж компанії.
- **Підтримка в кризових ситуаціях.** В умовах кризових ситуацій, таких як пандемія чи воєнні конфлікти, бізнес надає додаткову підтримку своїм працівникам, забезпечуючи їм доступ до медичних послуг, психологічної підтримки та допомоги у вирішенні соціальних проблем.

Держава підтримує бізнес у реалізації концепції «Держави вдячності та відповідальності»:

01 Регуляторна підтримка:

- **Спільні проєкти та ініціативи.** Ефективне партнерство між бізнесом та державою дозволяє реалізовувати великі інфраструктурні проєкти, розвивати нові галузі економіки та покращувати інвестиційний клімат. Державні програми підтримки малого та середнього бізнесу, спрощення регуляторних процедур та зниження податкового навантаження сприяють зростанню підприємництва.
- **Фінансування державних програм.** Бізнес відіграє важливу роль у фінансуванні державних програм, особливо в умовах обмеженого бюджету. Це може включати участь у державно-приватних партнерствах, благодійних внесках та інших формах підтримки суспільно значущих ініціатив.

02 Фінансова підтримка:

- **Кредитні програми.** Державні програми, такі як «Доступні кредити 5-7-9%», забезпечують бізнес доступним фінансуванням для розвитку та інновацій.
- **Податкові пільги.** Уряд надає податкові пільги для підприємств, які працюють у стратегічних галузях або на територіях індустріальних парків, стимулюючи інвестиції та створення робочих місць.

03 Інфраструктурна підтримка:

- **Індустріальні парки.** Держава розвиває інфраструктуру, створюючи індустріальні парки з готовими виробничими потужностями та підключенням до основних комунікацій, що спрощує процес розгортання нових підприємств.
- **Інвестиції в інфраструктуру.** Держава вкладає в інфраструктурні проекти, такі як дороги, порти, логістичні центри, що сприяє зростанню економіки та полегшує бізнес-операції.

03 Підтримка зайнятості:

- **Компенсації роботодавцям.** Уряд надає компенсації роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій, що сприяє зниженню безробіття та інтеграції населення.
- **Освітні програми.** Держава інвестує в програми підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників, адаптуючи їх до нових вимог ринку праці.

Таким чином, держава та бізнес відіграють взаємодоповнюючі ролі у розбудові концепції «Держави вдячності та відповідальності». Державна підтримка створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, тоді як бізнес відповідає інвестиціями, інноваціями та соціально відповідальною поведінкою. Така співпраця сприяє забезпеченню соціальної стабільності, економічного зростання та підвищенню якості життя громадян, що є основою успішного розвитку держави та євроінтеграції України.

Розбудова концепції «Держави вдячності та відповідальності» потребує активної та взаємодоповнюючої ролі як бізнесу, так і держави. Кожна зі сторін має внести свій вклад, щоб забезпечити сталий розвиток суспільства, економіки та довкілля.

Рекомендації щодо **ролі бізнесу та держави** в цьому процесі:

Роль бізнесу:

- **соціальна відповідальність:** інвестиції в громади (підтримка освітніх, культурних і соціальних проектів, що сприяють розвитку місцевих громад, фінансування шкіл, лікарень та програм соціальної підтримки); працевлаштування та розвиток персоналу (створення робочих місць з гідною оплатою праці, забезпечення безпечних умов праці та можливостей для професійного розвитку);
- **економічна відповідальність:** чесне оподаткування (своєчасна і повна сплата податків, що сприяє фінансуванню суспільних благ та розвитку держави); сприяння інноваціям (інвестування в дослідження та розробки, що сприяють технологічному прогресу і підвищенню конкурентоспроможності);
- **екологічна відповідальність:** зменшення впливу на довкілля (впровадження екологічно чистих технологій, зменшення викидів, переробка відходів та використання відновлюваних джерел енергії); підтримка екологічних ініціатив (фінансування та участь у проектах збереження природних ресурсів та біорізноманіття);
- **етичні стандарти та прозорість:** корпоративна етика (впровадження високих етичних стандартів у бізнес-практиках, запобігання корупції та забезпечення чесної конкуренції); прозорість діяльності (публікація фінансової звітності);
- **партнерство з державою та громадянським суспільством:** співпраця з урядом (участь у розробці та реалізації державних програм, спрямованих на соціально-економічний розвиток); залучення громадянського суспільства (співпраця з неурядовими організаціями та громадськими об'єднаннями для вирішення соціальних і екологічних проблем); підтримка громадських ініціатив, підтримка волонтерства;
- **матеріальна та фінансова підтримка:** надання ресурсів (забезпечення держави необхідними матеріальними ресурсами, такими як склади, транспортні засоби та обладнання, які можуть бути використані для потреб оборони та гуманітарної допомоги); фінансова допомога (донати на підтримку армії, гуманітарні проекти та відновлення інфраструктури; створення спеціальних фондів для збору коштів);
- **підтримка працівників та їх сімей:** забезпечення соціальної підтримки (надання фінансової та моральної підтримки працівникам, які беруть участь у військових діях, та їхнім сім'ям); працевлаштування ветеранів (створення програм працевлаштування для ветеранів, що повертаються з фронту, з урахуванням їхніх навичок та потреб);

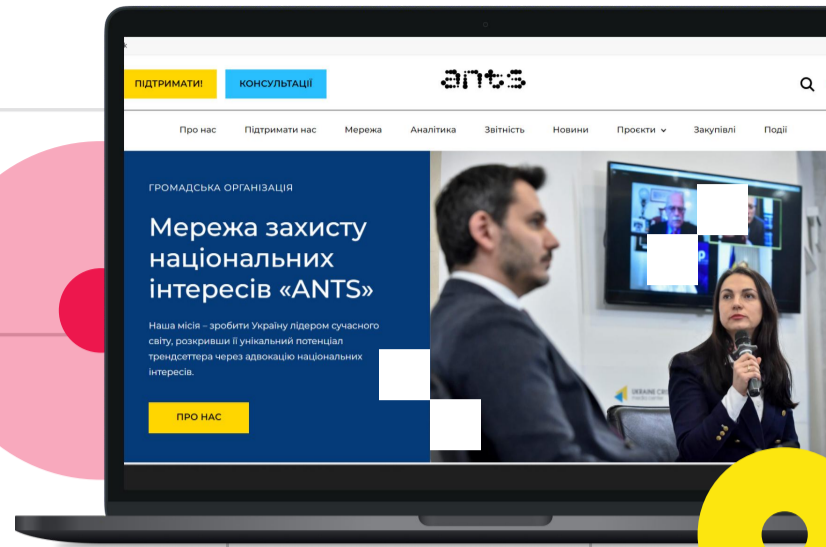
Роль держави:

- забезпечення сприятливих умов для діяльності: захист інтересів бізнесу (створення законодавчих та регуляторних умов, що захищають бізнес від надмірного втручання та дозволяють ефективно функціонувати навіть у складних умовах); податкові пільги та стимули (запровадження податкових канікул або знижок для бізнесів, які активно підтримують державу та суспільство в умовах війни);

- ➔ **забезпечення безпеки та стабільності:** безпека інфраструктури (захист критичної інфраструктури від атак та забезпечення стабільної роботи важливих об'єктів, таких як електростанції, логістичні центри та транспортні маршрути); стабільність ринку праці (розробка програм підтримки працівників та підприємств, що зазнали втрат через війну, включаючи компенсації та допомогу у відновленні виробництва);
- ➔ **створення сприятливого регуляторного середовища:** дерегуляція (скасування надмірних регуляторних обмежень, спрощення дозвільних процедур та ліцензування, зменшення адміністративного навантаження на бізнес); прозорі та ефективні регуляції (забезпечення прозорості та передбачуваності регуляторних процедур, що сприяє розвитку підприємництва);
- ➔ **підтримка економічного розвитку:** фіскальні стимули (запровадження податкових пільг та інших фінансових стимулів для інвестування у розвиток бізнесу, особливо в інноваційні та екологічно чисті технології); державні програми підтримки (реалізація програм безвідсоткового кредитування, грантової підтримки та субсидій для малого та середнього бізнесу);
- ➔ **соціальна підтримка:** забезпечення соціального захисту (розробка програм соціального захисту для працівників, що включають медичне страхування, пенсійне забезпечення та допомогу у випадку безробіття); стимулювання зайнятості (програми, що підтримують працевлаштування, особливо вразливих категорій населення, таких як внутрішньо переміщені особи та люди з обмеженими можливостями);
- ➔ **екологічна політика:** законодавча підтримка (розробка та впровадження законодавства, що стимулює екологічно чисті виробничі процеси та зменшує негативний вплив на довкілля); екологічні ініціативи (підтримка та фінансування екологічних проектів, спрямованих на збереження природних ресурсів);
- ➔ **діджиталізація:** цифровізація державних послуг (впровадження електронного уряду та цифрових сервісів, що спрощують взаємодію бізнесу з державними органами).
- ➔ **підтримка інновацій та розвитку:** інвестиції у технології (фінансування досліджень та розробок у сфері оборонних технологій та інновацій, що можуть бути корисними як для військових, так і для цивільних цілей); освіта та підготовка кадрів (розробка програм підготовки та перепідготовки кадрів, особливо у сферах, що мають критичне значення для відновлення країни).

Таким чином, синергія зусиль бізнесу та держави у реалізації концепції «Держави вдячності та відповідальності» сприятиме створенню гармонійного, стійкого та процвітаючого суспільства, де кожен учасник відчуває свою причетність та відповідальність за спільне благо. **Взаємодія між бізнесом та державою є важливою для ефективного подолання викликів війни та відновлення країни.** Бізнес може надати суттєву матеріальну та фінансову підтримку, сприяти соціальній стабільності та інноваційному розвитку. Держава, зі свого боку, повинна створити сприятливі умови для діяльності бізнесу, забезпечити безпеку та стабільність, а також активно залучати бізнес до процесу прийняття рішень, відновлення країни та євроінтеграції України.

Використані джерела

- 1 Індекс настроїв малого бізнесу за 2023 рік
- 2 Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у квітні – травні 2024 року
- 3 Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у квітні – травні 2024 року
- 4 Бронювання військовозобов'язаних працівників наразі є ключовим викликом для бізнесу в Україні, в той час як 85% компаній повністю функціонують – нове опитування Американської торговельної палати в Україні та Citi Україна
- 5 Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні
- 6 Як працюватиме економічне бронювання. Усе, що треба знати
- 7 Стан бізнесу в Україні
- 8 Кредитування у гривні відновилося до рівня початку війни
- 9 Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні
- 10 Бізнес-клімат

Цей аналітичний матеріал був представлений Мережею захисту національних інтересів «АНТС» в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст цього аналітичного матеріалу є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.